

Tannhäuser, Wagners fruktade tenorparti

Bland wagnerianer och wagnersångare är titelrollen i *Tannhäuser* ökänd som en vokal stöttesten och en stor utmaning även för etablerade hjältetenorer. Hur kommer det sig?

Tessituran, genomsnittstonhöjden för en roll eller del av en roll, ligger märkbart högre än i senare tenorroller hos **Richard Wagner**. *Tannhäuser* skrevs för **Josef Tichatschek**, som även var den förste Rienzi. Han var en populär tenor under 1830- och 40-talen och sjöng mestadels lyriska partier, trots sin robusta och dramatiska röst, vilket avspeglas i hans båda Wagnerroller.

Wagner själv blev aldrig helt nöjd med operan; *“jag är skyldig världen ännu en Tannhäuser”* sa han själv. Detta har, förutom fiaskot i Paris, säkerligen att göra med hur de vokala linjerna är skrivna. Anledningen till att en hög tessitura är slitsam är att de flesta toner ligger runt tenorröstens registerövergång, i det

här fallet runt E och F. De flesta hjältetenorer gillar en lite lägre tessitura, ungefär som Siegmund, Tristan eller Parsifal, där det visserligen är samma höjdtoner som hos Tannhäuser, men rollerna som helhet ligger lägre. Detta för att dessa karaktärer har mer återberättande i sina texter och inte alls samma deklamatoriska känslouttryck som Tannhäuser. I tredje aktens Romberättelse, som är just ett återberättande, ligger faktiskt tessituran lite lägre. Det kräver mer disciplin och stabilare teknik att sjunga korrekt i röstens registerövergång än enstaka höjdtoner med anledning av att olika muskelgrupper används för de båda lägena. Att blanda deras funktion och att byta mellan dem ofta och samtidigt sjunga starkt, med mycket kompression och i långa linjer, är det svåraste att behärska rent rösttekniskt för en typisk hjältetenor. Lyriska tenorer har i regel ett högre passaggio (övergång) och har heller inte lika mycket massa på stämbanden att aktivera och avaktivera i registerbytena.

Italienska dramatiska tenorroller fokuserar i regel på känsloutbrott snarare än långa berättelser. Då ligger också den vokala linjen högre och ariorna eller scenerna är ofta kortare än hos Wagner, ungefär som olika löparstilar. Wagners långa scener blir för jobbiga att lyssna på och för utmattande att sjunga om de rapsodiska, återberättande avsnitten ligger för högt.

Den svenske wagnersångaren **Lars Cleveman** har internationell erfarenhet av Wagners stora tenorpartier, som Tristan på Covent Garden, Siegfried på Metropolitan och inte minst Tannhäuser i Bayreuth. Han berättar för **CAPRICCIO** att Tannhäusers parti är mycket utmanande, men väldigt lärorikt att sjunga. Ensemblepartierna med de olika solistrollerna, som Wagner efter *Lohengrin* slutade med (möjligtvis med undantag för tersetten i *Götterdämmerungs* andra akt), ligger oerhört högt för Tannhäuser och de behöver även sjungas starkt för att höras. I rollens dramaturgi ligger det många känslökast och karaktären skiftar mellan vitt skilda sinnesstämningar och riktningar. Kompositören var vid den tiden inte lika skicklig på verkets helhet som han blev längre fram. Librettot är på rim och ofta styligt i texten, ett försök att smälta samman italiensk sångstil med den kantiga, tyska texten som inte riktigt lyckats, även om det givetvis är mycket effektivt på scen. Wagner gillade **Vincenzo Bellinis** sätt att skriva för rösten, med långa, ändlösa melodier. På det tyska språket och med Wagners storlek på orkester blir det en utmaning för bredare tenorröster som kompositören egentligen inte bemästrade förrän i senare verk.

För Tannhäusers räkning börjar operan med Venusscenen, full av känsloutbrott och stora dramatiska gester. I den efterföljande sextetten med sångarvännerna ligger tessituran ännu högre. Duetten med Elisabeth och inpassen i sångartävlingen, men framför allt andra akten slutscen *Erbarme dich* är skräckexempel på en tessitura som ligger och gnager över och under skarven, d.v.s. registerövergången, med kromatiska rörelser i värsta tänkbara läge - där krokmar många tenorer.

Berömda uttolkare av rollen Tannhäuser:

Lauritz Melchior, för många själva sinnebilden av en hjältetenor, gjorde en formidabel inspelning av *Tannhäuser* i sällskap av Kirsten Flagstad, Kerstin Thorborg, Herbert Janssen och Emanuel List under ledning av Erich Leinsdorf på Metropolitan i januari 1941.

Max Lorenz, en personlig favorit bland äldre hjältetenorer, sjöng rollen tidigt och finns förevigad bland annat på en inspelning med delar av operan från 1942, när han står på sin absoluta höjdpunkt.

Set Svanholm, vår svenska hjältetenor mellan 1938 och 1962, kan man höra som Tannhäuser från Stockholmsoperan på en utgåva från Caprice Records. Folke Abenius, tidigare operachef, var statist och korist under Svanholms tidiga år på Operan och berättade att den absolut starkaste röst han hört, var när han råkade gå framför Svanholm när de repeterade *Tannhäuser*.

Wolfgang Windgassen, den mest inspelade Wagnertenoren med den minst typiska wagnerrösten, gjorde två riktigt bra inspelningar av operan, båda från Bayreuth: 1955 med Cluytens på pulten och 1962 med Sawallisch. Windgassen avled av en hjärtinfarkt 1974, efter en föreställning av just den operan.

Jess Thomas, ofta förknippad med Lohengrin, sjöng Tannhäuser i Bayreuth 1967 mot Berit Lindholm. Lindholm berättade att han alltid repeterade med full röst och aldrig sjöng på sparlåga. I slutet på andra akten hör man dock att han krokmar. I slutet av 60-talet gjorde han alla tunga Wagnerroller och inte särskilt mycket annat, varför också hans något mjukare och italienska

tenorröst inte varade särskilt många år till, åtminstone inte i den klass den varit.

René Kollo är Tannhäuser på Georg Soltis inspelning från tidigt 70-tal. Outtröttlig och stark ända in i kaklet, men utbuad i Stockholm 1998 under Deutsche Opers gästspel med *Tannhäuser*.

På senare år har den tidigare operettenoren **Andreas Schager** från Österrike blivit en ny favorit bland wagnertenorer. Han sjunger alla de stora rollerna och är särskilt bra just som Tannhäuser och Siegfried, vilka är lättare att sjunga om man kommer från det ljusare, mer lyriska hållet än om man bytt röstfack från baryton (likt Michael Weinius, Set Svanholm med flera).

Carl Asker